

da Âkif'in yakın dostu Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi ile tanışmış, onlarla köklü bir dostluk kurmuştur.

Eserleri. Ali Himmet Berki'nin yayımlanmış eserleri şunlardır: 1. *Fâzılın Galatât Defteri* (Samsun 1338). Yeni harflerin kabulünden önce yazılan ve müellifin oğlunun adını taşıyan bu eser konuşma ve yazı dilindeki yanlışlardan bahseder. 2. *Eski Hâdiselerde Tatbiki Lâzım Gelen İrs ve İntikal* (Ankara 1938). 3. *Vakıflar* (I-II, İstanbul 1940; Ankara 1950; ayrıca I, İstanbul 1946). 4. *Miras ve Tatbikatı*. Eski ve bugünkü hukuktaki hükümleri inceler (İstanbul 1947; Ankara 1951, 1963). 5. *Hukuk Mantığı ve Tefsir* (Ankara 1948). 6. *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatihî Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı* (İstanbul 1953). İstanbul'un fethinin 500. yıl dönümü münasebetiyle yazılan bu eser Mısır'da tanıtıldığı Mehmed İhsan Efendi tarafından *el-Âhîlül-'Osmani Ebül-feth es-Sultân Muhammed eş-şânî, fâtihu'l-Şosantîniyye ve hayâtühül-'adliyye* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (Kahire 1953). 7. *Tasarruf Hukuku Bakımından Dalıyan ve Voli* (Ankara 1953). 8. *İslâm Hukukunda Ferâiz ve İntikal* (Ankara 1954). 9. *Sular Hukuku, Eski ve Yeni Hükümlere Göre* (Sedat Çumralı ile birlikte, Ankara 1959). 10. *Mecelle* (metin kontrolü ve lugatçe, Ankara 1959; İstanbul 1979). 11. *Hâtemül-Enbiyâ Hazretî Muhammed ve Hayatı* (Osman Keskiöğlü ile birlikte, 1. kitap, Ankara 1959; 2. kitap, Ankara 1960). 12. *Vasiyet ve Ölümüne Bağlı Tasarruflar* (Ankara 1961). 13. *İslâm'da Kaza, Hüküm ve Hakimlik ve Tevâbii* (Ankara 1962). 14. *Vakıflara Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Terimler* (Ankara 1966). 15. *Ahlaka Ait 239 Hadis* (tercüme ve izah, Ankara 1968). Ese-

rin ikinci baskısı 250 *Hadis* başlığı altında yapılmıştır (Ankara 1970).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Himmet Berki Dosyası, İstanbul Müftülüğü Şer'îye Sicilleri Arşivi, Ulema Sicil Defteri, nr. 4, vr. 265^{a-b}; Adalet Bakanlığı'ndaki Sicil Dosyası; *Mecelle* (haz. Ali Himmet Berki), İstanbul 1976, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun mukaddimesi, s. XIII-XVI, 1-6; Esad Konyalı, "Ali Himmet Berki", *Teklif*, sy. 29, İstanbul 1990, s. 41.

ŞAKİR BERKİ

BERKOFÇA

Kuzeybatı Bulgaristan'da bugün Berkövitsa adını taşıyan bir kasaba.

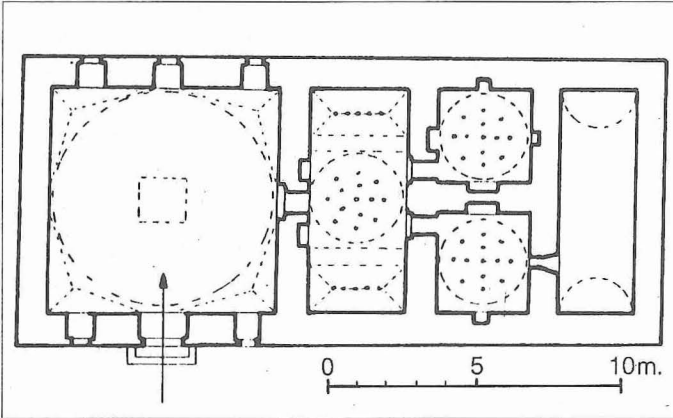
Sofya ile Vidin arasındaki tarihi yol üzerinde, Petro Han geçidinin alt yanında yer almakta olup sık ormanlarla kaplı Balkan dağlarının eteklerinde, denizden 400 m. yükseklikteki bir düzlükte uzanır. Geç antik döneme ait kalesinin harabeleri 100 m. daha yüksektedir. Osmanlılar döneminde XV. yüzyıldan Tanzimat'a kadar Sofya'ya (Paşa livâsı) bağlı bir kaza merkezi durumundaki kasaba, Kuzeybatı Bulgaristan kesiminde İslâm'ın ileri bir karakolu özelliğini taşımıştır. XVII ve XVIII. yüzyıllarda ise önemli bir sanayi şehri olarak gelişmeye başlamış ve Kuzeybatı Bulgaristan'ın Çiprovcé (Ciprovetz) maden bölgesinin merkezini teşkil etmiştir.

Berkofça'nın Ortaçağ'lar Bulgar tarihindeki yeri bilinmemektedir. V. yüzyılda yapılan iki büyük kilise kalıntısına rastlanması, kalenin bu dönemde önemli ve kalabalık bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koyar. II. Dünya Savaşı öncesi Bulgar tarihçileri ise kasabanın Türkler tarafından kurulduğunu belirtirler. Bu görüş, XIII ve XIV. yüzyıllarda kalenin kullanılması, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Türk kuvvetlerinin burayı fethedişleri,

bunun sonucu burada kalabalık bir müslüman Türk grubunun yerleştirilmesi sebebiyle kuvvetle muhtemel görünmektedir. Berkofça adına ilk defa 1479 tarihli bir icmal defterinde mahallî bir teşkilât merkezi olarak rastlanır. Nüfus durumu hakkında ilk ayrıntılı kayıt ise 1524 tarihli bir tahrir defterinde yer alır. Buna göre kasabada 171 hane müslüman, yirmi dört hane hıristiyan yaşamaktaydı (yaklaşık 1000 kişi) ve bunlar çok eskiden beri avâriz ve öşür gibi vergilerden muafı. Vergi muafiyeti, hemen hemen tamamıyla hıristiyan Bulgarlar'dan oluşan bölgede Türk nüfusun iskânını sağlamak ve teşvik etmek amacını taşıyordu. Nitekim bu sayede XVI. yüzyılın başlarında olduğu gibi ikinci yarısında da nüfusun büyük kısmı Türk müslüman ahaliden oluşmuştu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında kasabada beş mahalle bulunuyordu. Nüfus ise 212 hane müslüman Türk, on hane müslüman Çingene, on dört hane de hıristiyandan ibaretti. Müslüman nüfusun % 4'ten az kısmını ise mühtediler teşkil ediyordu.

Kâtib Çelebi'nin eserinde bir maden bölgesinin merkezi ve kadılık olarak geçen Berkofça, XVII ve XVIII. yüzyıllarda yüksek kalitedeki bakır işçiliği, dericiliği ve tekstil ürünleriyle tanınmaya başladı. Ayrıca XVIII. yüzyılda kerestesiyile de önem kazandı. 1688'de Berkofça kazası, Osmanlı idarecilerinin baskısı ve Çiprovcé bölgesindeki Katolik madenci köylerinin Habsburglar'ın kıskırtmasıyla ayaklanmaları yüzünden karışıklıklar içine düştü. Bu yüzyılda kasabada 15.000 kişi yaşıyordu. Ayrıca Berkofça kazası sınırları içindeki dağlarda Yörük grupları bulunuyordu. 1576 tarihli bir celebkeşan defterine göre bunlardan on dört celep kaydedilmişti. Berkofça'da da aynı yıl ikisi Bulgar yirmi yedi celep yazılmıştı. Kasaba 1800'de patlak veren Kırçali karışıklıkları sırasında eşkiya çetelerinin tahribatına uğradı, yakılıp yıkıldı. Böylece zamanla Bulgar etkisi giderek önem kazanmaya başladı. Bulgarlar 1830'da burada bir mektep kurdukları gibi büyük bir de kilise (Kutsal Virgin) yaptılar. Ayrıca kasabanın civarında Lopusanski Manastırı inşa edildi. XIX. yüzyılda ise hıristiyan Bulgar nüfusu yavaş yavaş kasaba nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaya başladı.

Osmanlı hâkimiyetinin son dönemlerine doğru Berkofça kazasına Kırım'dan bazı Tatar grupları yerleştirildi; ayrıca

Berkofça'da XVII. yüzyıla ait hamamın planı (Machiel Kiel'den)

300 Çerkez aile de buraya sürüldü. Bunlar İhsâniye, Rüşdiye, Feyz-i Hudâ ve Ahmediye adlı dört yeni köy kurdular. Tuna vilâyet salnâmeleri ve bazı Batılı seyyahlar Osmanlı hâkimiyetinin sonlarına doğru Berkofça'nın nüfusu, ekonomik yapısı ve fizikî durumu hakkında bilgi vermektedirler. Seyyah Aubaret 1867'de burada toplam 13.000 kişinin yaşadığını, bunun yarısından fazlasını hıristiyanların oluşturduğunu, halıcılık ve dokumacılığın önem kazandığını yazar. 1871'de Felix Kanitz kasabada 500 Türk, 520 Bulgar, otuz altı kadar da İspanyolca konuşan yahudi evinin yer aldığını belirtir. 1290 (1873) tarihli *Tuna Vilâyeti Salnâmesi*'nde ise nüfusu 500 müslüman hane, 700 gayri müslim hane şeklinde verilir. Buna göre toplam nüfus 12.400 civarındaydı ve bunun % 40'ını müslüman nüfus teşkil ediyordu. Berkofça kazasında ise doksan köy vardı. Bunların sadece dokuzu müslüman köyü olup Tatar ve Çerkez köyleri dışında yalnızca ikisi Türk köyüydü (Hacılar ve Cuma). Bu iki köyde yaşayanlar muhtemelen XVI. yüzyıldaki Yörükler'in torunları olmalıdır. Berkofça kasabasında dokuz cami, iki kilise, bir sinagog, bir medrese, iki hıristiyan mektebi, iki hamam, on beş han ve 332 dükkân vardı. Seyyah Kanitz burada yıllık 10.000 okka ipek imal edildiğini de yazmaktadır. Ayrıca deri mâ-mulleri başta gelen ihraç maddesini teşkil ediyordu.

Rus işgalinden ve bağımsız Bulgaristan'ın ilânından sonra kasaba, Bulgar tarih kaynaklarının da doğruladığı gibi hızla önemini kaybetmeye başladı. Kasabanın ve köylerin müslüman nüfusunun hemen hemen tamamı, savaş veya onu takip eden göçler sırasında bölgeyi terketti. 1879 Eylülünde Kanitz burada harap camiler ve yıkık minareler görmüştü. Geride küçük bir müslüman grubu, ibadet yapılabilen bir cami ve XVII. yüzyıl yapısı eski bir hamam kaldı. Onlar da II. Dünya Savaşı sonrasında ortadan kalktı. 1880'de Berkofça'da sadece 5429 kişi yaşıyordu, bu nüfus 1887'de 4977'ye düştü. XX. yüzyılın ilk yarısında 6000 dolayında seyreden nüfusu modernleştirme çabaları ve endüstri tesislerinin kurulması sonucu 1975'te 16.253'e yükseldi.

Bugün XVII. yüzyıldan kalma kubbeli bir hamam ile 1762'de yapılan saat kulesi ve XIX. yüzyıla ait güzel konaklar kasabanın İslâmî geçmişinin kalıntılarını teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 130; TK, TD, nr. 95; F. Kanitz, *Donaubulgarien und der Balkan*, Leipzig 1880, II, 351-353; T. Zlatev, *Balgarskijat Grad Prez Epohata na Vâzraždaneto*, Sofia 1955; *Bulgarian Guidebook* [baskı yeri yok], 1963; M. Milanov, *Berkovitsa: Istoricheski Oçerk*, Sofia 1964; *Turksi Izvori za Balgarskata Istorija*, Sofia 1966, II, 109, 373, 383; III (1972), s. 168-169; G. Aubaret, "Province du Danube", *Bulletin de la Société de Géographie Série V*, XII, Paris 1876, s. 147-184.

MACHIEL KIEL

el-BERKU'I-YEMÂNÎ

(البرق اليماني)

Nehrevâlî'nin

(ö. 990/1582 [?])

tam adı *el-Berku'î-Yemânî*

fi'l-fethi'l-'Osmanî olan

ve Yemen'deki

Osmanlı hâkimiyetinden

bahseden eseri

(bk. NEHREVÂLÎ).

BERKUK

el-Melikü'z-Zâhir Seyfüddîn

(ö. 801/1399)

Memlûk sultanı

(1390-1399).

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber kaynaklarda öldüğü zaman altmış yaşlarında olduğu kaydedildiğine göre doğum yılının 741 (1340) olabileceği kabul edilebilir.

Çerkez kabilelerinden Kesâ'ya mensup olan Berkuk'un babası Enes b. Abdullah el-Osmânî'dir. Berkuk önce esir olarak Kırım'a, oradan da Mısır'a getirildi. Burada 764'te (1362-63) Emîr Seyfeddin Yulbuga (Yelboga) el-Ömerî el-Hassekî'ye satıldı. Kaynaklara göre onun tarafından yetiştirilerek kendisine Berkuk adı verildi. Berkuk, Yulbuga'nın katli üzerine Kerek'e sürülerek hapsedildi, fakat el-Melikü'l-Eşref Şâbân'ın affı ile Kahire'ye gelerek sultanın hizmetine girdi ve sultanın yanında Tablhâne emirliğine yükseldi. Melik Şâbân'ın hac maksadıyla Hicaz'a yaptığı sefere katıldı. Onun 16 Mart 1377'de Kahire'de öldürülmesi üzerine yeni sultan el-Melikü'l-Mansûr Ali'nin hizmetine girdi. Bu sultanın maiyetinde "yüzler emirliği"ne yükselen Berkuk, Yulbugaviye Memlûkleri'nin başında faal bir rol oynadı. Bir müddet sonra arkadaşlarının da desteğini temin ederek mevcut Çerkezler'i kendi tarafına çekmek suretiyle sadık bir memlûk*

grubu teşkil etmeyi başardı. Bu şekilde güçlenen Berkuk önce Atabeg Karatay et-Tâzi'ye, sonra da kendisine ıstablî* da bir vazife vermeyi vaad eden Aynebek el-Bedrî'ye hizmet etti. Ancak Aynebek'in, mevkiini kuvvetlendirmek maksadıyla giriştiği entrikaları tasvip etmeyen Berkuk daha sonra onun tevkifinde önemli rol oynadı. Bundan sonra atabeg olan Yulbuga en-Nâsırî'nin yanında büyük nüfuza sahip oldu. Emîrâhur* luk vazifesini elde ettikten sonra ise "Seyfû'd-dünyâ ve'd-dîn" unvanını alarak ıstablî yerleşti.

Bu şekilde mevkiini kuvvetlendiren ve arkadaşlarından Zeyneddin Berke el-Çobanî'yi emîr-i meclis tayin ettiren Berkuk, diğer taraftan Emîr Taştemür el-Alâî'nin desteğiyle re's-i nevelik (muhafız birlikleri kumandanlığı) mansıbını elde etti. Öte yandan Yulbugaviyeler'den ayrı bir memlûk grubu (ez-Zâhiriyye) teşkil etmek için teşebbüse geçti ve pek çok Çerkez memlûk satın alarak kendisine karşı Türk menşeli memlûk (ez-Zeyniyye) toplayan Zeyneddin Berke ile rekabete girdi. Bu rekabetten kazançlı çıkan Berkuk, el-Melikü'l-Mansûr Ali tarafından atabegü'l-asâkirliğe tayin edildi. Böylece Çerkezler'i olduğu gibi taraftarı olan ümerâyı da önemli mevkilere getirerek sultanın küçük bir çocuk olmasından da istifade ile bütün hüküm ve nüfuzu eline geçirdi. Bu arada Mısır'da Çerkezler'in kuvvetlenmeleri karşısında tamamen Türkler'den teşekkül eden bir grup meydana getirmek isteyen Zeyneddin Berke'yi ve taraftarlarını bertaraf ederek Mısır'daki Türk hâkimiyetine son verdi. Bir müddet sonra da Emîr Zeyneddin Berke'yi öldürttü. Böylece Memlûk Sultanlığı'nın mukadderatını eline alan Berkuk, küçük sultanın 19 Mayıs 1381'de ölümü üzerine sultan olmak için giriştiği teşebbüste başarılı olamayınca el-Melikü'l-Eşref'in oğullarından Haccî'nin sultan olmasını sağladı. Buna rağmen sultanlığı ele geçirmek için çalışmaktan da geri durmadı. Yeni sultanın mevcudiyetine rağmen kudret ve nüfuzu elinde bulundurmaktan faydalanarak Memlûk Sultanlığı'nın mâruz kaldığı tehlikeler karşısında küçük yaştaki sultanın yetersizliğini ileri sürdü ve yerine güçlü bir sultanın seçilmesini istedi. Bunun üzerine meclis Haccî'yi tahttan indirerek "el-Melikü'z-Zâhir" unvanıyla Berkuk'u sultan ilân etti (1382).